

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«РОЗВИТОК КОНКУРЕНЦІЇ У СИСТЕМІ ЧИННИКІВ
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ»**

Виконала: студентка 4-го року навчання,

Спеціальність:
051 «Економіка»

Мироненко Катерина Андріївна

Керівник: Уманців Юрій Миколайович,
доктор економічних наук, професор

Рецензент: Сапачук Юрій Миколайович,
кандидат економічних наук, старший
викладач

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« ____ » _____ 20 ____ р.

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ	6
1.1. Генезис концепцій конкуренції	6
1.2. Сутнісні засади конкуренції та її види.....	12
РОЗДІЛ 2. КОНКУРЕНЦІЯ У СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	19
2.1. Динамізм розвитку конкуренції у національній економіці	19
2.2. Роль конкуренції у процесі повоєнного відновлення	23
РОЗДІЛ 3. КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	30
3.1. Інституційно-організаційне забезпечення конкурентної політики	30
3.2. Напрями вдосконалення конкурентної політики у системі інструментарію повоєнного відновлення економіки	34
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	40
ДОДАТКИ	46

ВСТУП

Актуальність теми. Повномасштабна війна росії проти України призвела до значних руйнувань і деградації української економіки. Післявоєнне відновлення економіки стало пріоритетом для українського суспільства. У цьому контексті розвиток конкуренції набуває дедалі більшого значення, оскільки вона може стати одним із ключових чинників успішного повоєнного відновлення.

Світовий досвід показує, що країни з більш розвинутою економічною конкуренцією та більшою свободою мають вищі стандарти підприємництва та соціального життя. Основними цілями державної економічної політики в соціально орієнтованій ринковій економіці є підтримка саморегулюючих ринкових механізмів і гарантування ринкових відносин, а також забезпечення соціальної безпеки та соціального розвитку.

На етапі післявоєнного відновлення економіки важливим є пошук шляхів та засобів забезпечення стабільного економічного зростання в країні. При цьому важливим є своєчасне коригування та зміна державної економічної політики, а також створення ефективного конкурентного середовища для національної економіки. Своєчасна стабілізація конкуренції на пріоритетних товарних ринках та відновлення рівних правил гри призведе до поступового відродження економічного потенціалу національної економіки в цілому.

Сприяння розвитку ефективної конкуренції та створення рівних умов для всіх учасників ринкової економіки має бути стратегічною метою держави, якщо ми хочемо досягти сталого економічного зростання. У кваліфікаційній роботі аналізується проблематика становлення та розвитку ефективної конкуренції як сукупності ринкових чинників та умов, що дозволяють суб'єктам господарювання конкурувати на ринку на прийнятному рівні, а також роль держави у забезпеченні цих умов. Не дестабілізуючи внутрішній ринок, ефективна конкуренція є важливим елементом економічного розвитку.

Проблематика розвитку конкуренції та її впливу на повоєнне відновлення економіки досліджувалась такими зарубіжними та українськими вченими, як О.

Бакалінська, В. Лагутін, А. Маршалл, Т. Павлюк, М. Портер, Дж. Робінсон, А. Сміт, Дж. Стігліц, Ю. Уманців, Т. Швидка, Й. Шумпетер, Ю. Ясько та інші.

Метою дослідження є аналіз динаміки розвитку конкуренції у системі чинників повоєнного відновлення економіки. Для досягнення поставленої мети у роботі було виконано такі завдання:

- розкрити генезис концепцій конкуренції;
- розглянути сутнісні засади конкуренції та її види;
- проаналізувати динаміку розвитку конкуренції у національній економіці;
- визначити роль конкуренції у процесі повоєнного відновлення;
- дослідити інституційно-організаційне забезпечення конкурентної політики;
- запропонувати напрями вдосконалення конкурентної політики у системі інструментарію повоєнного відновлення економіки.

Об'єктом дослідження є конкуренція у системі чинників повоєнного відновлення економіки

Предметом дослідження є процеси, механізми та чинники, що впливають на розвиток конкуренції між суб'єктами господарювання у контексті відновлення економіки після війни.

У ході дослідження використовувалися загальнонаукові методи вивчення, серед яких аналіз та систематизація наукових джерел з теми дослідження, узагальнення інформації щодо генезису концепцій, сутнісних засад та видів конкуренції, аналіз динаміки розвитку конкуренції та моделювання можливих напрямів удосконалення конкурентної політики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у спробі розроблення комплексної системи чинників, що впливають на розвиток конкуренції в умовах повоєнного відновлення економіки, визначенні пріоритетних напрямів розвитку конкуренції для забезпечення стійкого економічного зростання та формулюванні пропозицій щодо напрямів удосконалення конкурентної політики в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання результатів для розробки та реалізації державної політики зі стимулювання розвитку конкуренції в повоєнний період.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, список використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ

1.1. Генезис концепцій конкуренції

Термін «конкуренція» походить від латинського слова, яке означає «змагання» або «зіткнення». Конкуренція в ринковій економіці — це боротьба між виробниками товарів і послуг [1]. Без конкуренції ринкові відносини практично неможливі. Можна виділити чотири етапи та підходи щодо сприйняття природи конкуренції: поведінковий підхід, структурний підхід, функціональний підхід та стратегічний підхід.

На першому етапі поведінкового підходу економісти розглядали конкуренцію як постійний процес суперництва між виробниками, підприємствами та фірмами. Вони змагаються за найбільш вигідні умови виробництва і продажу товарів, щоб досягти найкращих результатів у своїй діяльності. У цьому контексті конкуренція головним чином означає боротьбу за споживача, задоволення його потреб, отримання вигідніших умов для інвестицій, а також за частку на ринку, яка залежить від ціни та якості товару. Прихильниками поведінкової концепції можна вважати всіх класичних економістів, а саме А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, Т. Мальтуса, Дж. С. Мілля, Ж. Б. Сея [2].

Адам Сміт розкривав сутність конкуренції як поведінкової категорії, досліджуючи її як спробу різних продавців встановити контроль на ринку товарів. Він описував конкуренцію як суперництво між продавцями і покупцями за найбільш вигідні умови продажу товару. За Смітом, конкурентний механізм діє як «невидима рука», котра непомітно координує транзакції в ринковій економіці [2].

Дослідження конкуренції А. Маршаллом, який перший почав критикувати моделі вільної конкуренції, напряду пов'язано з його теорією ринку. Вчений описав механізм автоматичного встановлення рівноваги на ринку через досконалу конкуренцію та дії законів граничної корисності і граничної

продуктивності, науково обґрунтувавши суть конкуренції. На його думку, конкуренція полягає у змаганні між людьми, особливо під час купівлі або продажу товарів [3]. Досліджуючи розвиток конкуренції, А. Маршалл відкрив два підходи – статичний та динамічний.

Як визначив український вчений Михайло Туган-Барановський, конкуренція в галузі господарства — це суперництво декількох осіб у досягненні однієї і тієї ж цілі. На думку дослідника, конкуренція завжди має характер боротьби, оскільки конкуренти намагаються витіснити один одного, захопити певні господарські блага [4].

Поведінкова концепція отримала подальший розвиток у працях відомого сучасного американського економіста М. Портера [5]. Згідно з його теорією, конкуренція на ринку визначається впливом п'яти сил: суперництвом між існуючими продавцями (горизонтальна конкуренція), загрозою появи нових конкурентів і товарів-замінників (потенційна конкуренція), а також контролем з боку постачальників і покупців (вертикальна конкуренція) [6].

На другому етапі структурного підходу конкуренція розглядалася як особлива ситуація на ринку, що визначається такими чинниками, як велика кількість незалежних виробників, кожен з яких має настільки малий обсяг виробництва, що не може впливати на ринкову ціну; конкуренція між підприємствами, що виробляють однорідну продукцію; наявність у покупців та продавців повної інформації про ціни; незалежна поведінка продавців без узгодження цін; вільний вхід і вихід фірм з галузі. Отже, увага зміщується з боротьби між компаніями на аналіз структури ринку та умов, що на ньому панують. Вчені Дж. Робінсон, Е. Чемберлін, А. Курно та А. Маршаллом обґрунтували чотири основних типи ринкових структур — досконалу конкуренцію, монополістичну конкуренцію, олігополію і монополію [2].

Альфред Маршалл для обґрунтування теорії рівноваги досліджував модель досконалої конкуренції. Ця модель характеризувалася великою кількістю незалежних продавців і покупців, вільним доступом до ринку і неможливістю впливати на ринкові ціни [3]. А. Маршалл вважав монополію повною

протилежністю конкуренції. Він стверджував, що на ринку може існувати або одне, або інше. Якщо вільна конкуренція є оптимальним станом економіки, то монополія, як її протилежність, зменшує суспільний добробут [7].

На противагу досконалій конкуренції, Джоан Робінсон запропонувала теорію недосконалої конкуренції, іншої ринкової організації [8]. Робінсон визнає різноманітність поведінкових активностей фірм. Це не лише монополія та конкуренція, як вважалося раніше, але й інші форми ринкової влади, такі як дискримінація за цінами та конкуренція між виробниками диференційованих продуктів. Раніше конкуренцію вважали переважно ціновою, але Робінсон запропонувала інші аспекти конкурентної поведінки фірм. Вона звернула увагу на такі фактори, як величина транспортних витрат, рівень якості продукції, особливості обслуговування клієнтів, умови кредитування, репутація фірми та роль реклами [7].

Е. Чемберлін стверджував, що монополістична конкуренція включає не лише цінові методи боротьби, але й нові, нецінові методи, такі як реклама, підвищення репутації бренду, покращення якості та диференціація продукту [9]. В сучасній ринковій економіці нецінова конкуренція має величезне значення.

На противагу Дж. Робінсон, яка вбачає в недосконалій конкуренції причину для втручання держави в ринкові процеси, Е. Чемберлін вважає таке втручання непотрібним, оскільки для цього немає підстав. Все, що відбувається, не є секретною домовленістю великих підприємств, а навпаки, нормальним розвитком ринкової ситуації. Завадити цьому — означає відхилитися від ідеального стану ринку [7].

Дж. Робінсон стверджувала, що монополістична конкуренція може стати досконалою, якщо існує велика кількість замінників товару. Дослідниця обстоювала думку про те, що нові компанії «вклинюються між старими» [8]. Виходить, коли різниця між двома конкуруючими підприємствами зменшується з точки зору покупця, клієнти кожного бізнесу стають все більш нейтральними до нього, а еластичність попиту збільшується. Таким чином, Дж. Робінсон

несвідомо переміщувала увагу з реальної конкуренції між безпосередніми учасниками ринку до потенційної конкуренції з боку товарів-замінників.

Дж. К. Гелбрейт запропонував модифікацію неокласичної моделі, яка виключала випадок, коли ринок поділений між кількома великими виробниками. Олігополія кількох фірм займала проміжне положення між конкуренцією багатьох фірм і монополією однієї фірми [10]. Олігополія вважалася нормальною формою ринкової організації, що не було звичним до тих пір, поки він не зробив особливий акцент на ролі організації виробництва. Гелбрейт визначив транснаціональні корпорації (ТНК) як найбільш ефективну форму взаємодії між компанією та її іноземними конкурентами. Вчений стверджував, що ТНК повинні контролювати ринок з метою покращення науково-технічного розвитку, а також організувати складне виробництво, яке вимагає спільної роботи великої кількості працівників [4].

Функціональний підхід є третім етапом та прямим продовженням розвитку поведінкової концепції. Функціональна роль конкуренції полягає у витісненні з ринку фірм, які порушують рівновагу і використовують застарілі технології в результаті технологічних інновацій. З позицій функціонального підходу до вивчення конкуренції науковці визначили її роль в динамічному розвитку економіки та наголосили на важливості нецінової конкуренції, що ґрунтується на технологічних інноваціях та економічному прогресі. Цей підхід розглядається в працях таких вчених, як Й. Шумпетер, Дж. М. Кларк та Ф. Гаєк.

Й. Шумпетер визначав конкуренцію як змагання між старим і новим [11]. Інновації сприймаються ринком скептично, але якщо новаторам вдається їх реалізувати, конкурентний механізм витісняє компанії, що використовують старі технології. Шумпетер стверджував, що конкуренція — це безперервний процес, заснований на інноваціях, і що існування монополій та домінуючих позицій на ринку є наслідком їхнього досвіду, що робить їх безмежно вразливими до атак з боку більш інноваційних конкурентів.

Ф. Гаєк стверджував, що конкуренція є динамічним процесом, який відбирає ефективні форми економічної діяльності. На відміну від цього,

конкурентна рівновага (або досконала конкуренція) є статичною моделлю ринку, яка представляє лише одну з можливих стадій реального конкурентного процесу і не є єдиною або визначеною наперед [6].

Четвертий етап стратегічний підхід — це сучасна інтерпретація поведінкового підходу. Отримання та збереження конкурентної переваги, яка забезпечить лідерство на ринку, є головною стратегічною метою. Інновації вважаються однією з основних конкурентних переваг. Визначальним є не лише зберігати лідерство, але й докладати максимальних зусиль для захоплення нових ринків. Пріоритетними сферами конкуренції стають взаємна кооперація та пошук нових неконкурентних ринків (блакитних океанів). Конкуренція через застосування концепцій лідерства призводить до появи більш досконалих технологій, нових видів бізнесу та досягнення унікальних конкурентних переваг. Сучасні дослідження конкуренції представлені працями як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, серед яких М. Портер, Г. Хаммел, К Пархалд, Дж. Мур, Ч. У. Кім, Р. Моборн та ін.

Широко відомою є точка зору американського науковця М. Портера, що «конкуренція — це не рівновага, а постійні зміни» [5]. Вчений відзначає зростання конкуренції в економіці за останні десятиліття і стверджує, що саме конкуренція є ключовим чинником економічного зростання в розвинених країнах [5]. Вивчаючи економічні особливості країн і підприємств, цей учений відкрив методику досягнення лідируючих позицій. На його думку, для успішної конкуренції компаніям необхідно розробляти конкурентні стратегії, спрямовані на здобуття переваги над конкурентами шляхом виявлення конкурентних переваг та їх посилення з плином часу.

У своїй книзі «Стратегія блакитного океану» Ч. Кім і Р. Моборн поділяють ринок на червоні і блакитні океани [12]. Під першими дослідники розуміють усі галузі, які існують на ринку, а під другими — ті, які наразі не існують. Вчені зазначають, що в умовах, коли пропозиція починає випереджати попит у різних секторах економіки, боротьби за частку ринку вже недостатньо для забезпечення сталого зростання. Хоча «червоні океани» завжди залишатимуться фактом

ділового життя, компаніям все одно необхідно буде створювати «блакитні океани» для подальшого розвитку та отримання нових прибутків.

Дж. Акерлоф та Дж. Стігліц були першими, хто дослідили і розвинули теорію ринків з асиметричною інформацією. Завдяки цьому, у 2001 р., їм була присвоєна Нобелівська премія з економіки. Джордж Акерлоф відомий своїм дослідженням ринків, у якому покупці не мають такої ж інформації про якість товару, як продавці. У статті під назвою «Ринок лимонів» дослідник показав, що на таких ринках менш якісні товари витісняють більш якісні, що змінює механізм утворення цін [13]. Коли якість товару невизначена, покупці відчувають негативний або зворотний відбір, оскільки дешевші товари витісняються кращими. На думку Джозефа Стігліца, ліберальний ринок не забезпечує всім гравцям ринку однаковий доступ до інформації, отже, ставить їх у нерівні умови [14].

Дж. Ф. Мур запропонував новий підхід до створення конкурентної стратегії [15]. Вчений вказав на те, що будь-яка компанія може досягти значних фінансових результатів, якщо її товари та послуги будуть виробляти ефективнішим, ніж у інших підприємств. Однак для інновацій потрібні партнери-споживачі та партнери-постачальники. Що радикальнішою є інновація, то глибшим і ширшим стає залучення інших суб'єктів, особливо клієнтів.

Р. Гунтер Макграсс стверджує, що конкурентні переваги є змінними, а не постійними. в роботі під назвою «Кінець конкурентним перевагам. Як пристосувати стратегію до змін бізнесу» [16]. Йдеться про руйнування міфу про те, що «священною коровою» для кожної компанії є стратегія, яка забезпечує довгострокову перевагу над конкурентами шляхом досягнення вигідного положення в певній галузі. Однак цей метод не працює в сучасній креативній економіці. В умовах креативної економіки найважливішим питанням для бізнесу є те, де знайти наступну можливість і як максимізувати ефективність своїх активів. Сьогодні конкуренція на рівні галузі застаріла, а конкуренція на рівні «арени» (певні зв'язки між споживачами та пропозицією, сегментами ринку та

географічним положенням) замінює її. Компанії повинні співпрацювати, щоб оптимізувати можливості та знання для різних «арен».

Отже, теорія конкуренції розвивалася протягом всієї історії суспільства. Відповідно до природи ринкових відносин науковий аналіз передбачає еволюцію теорії конкуренції, оскільки вона еволюціонувала протягом багатьох поколінь економічної науки. Історія конкуренції є джерелом еволюції суспільства, її сутність, форми та методи постійно змінюються в результаті прогресу та ускладнення суспільних відносин.

1.2. Сутнісні засади конкуренції та її види

Конкуренція є важливою умовою для ефективного саморегулювання ринкової економіки та ключовою рушійною силою її розвитку. Вона являє собою змагання між учасниками ринку за найкращі умови виробництва і продажу товарів та послуг з метою максимізації прибутку. Це сила, яка стимулює індивідуальні економічні інтереси та підприємницький потенціал і спрямована на їх максимальну реалізацію [1].

Економічна конкуренція може проявляти себе в різних видах і формах залежно від конкурентних умов у національній економіці та в глобальному господарстві протягом різних історичних періодів. Наприклад, можна виділити такі основні види конкуренції, як: за кількістю суб'єктів на ринку та ступенем конкурентної сили — досконалу (чисту) і недосконалу, за галузево-територіальною ознакою — внутрішньогалузеву та міжгалузеву, за методами конкурентної боротьби — цінову та нецінову, та за ступенем дотримання законодавства — чесну та нечесну (рис. 1.1).

Відповідно до галузево-територіальної ознаки, внутрішньогалузева конкуренція — це боротьба за більш сприятливі ринки збуту, сировинні ресурси, науково-технічну інформацію та кваліфікований персонал між компаніями, що виробляють аналогічні товари в одній галузі [1].

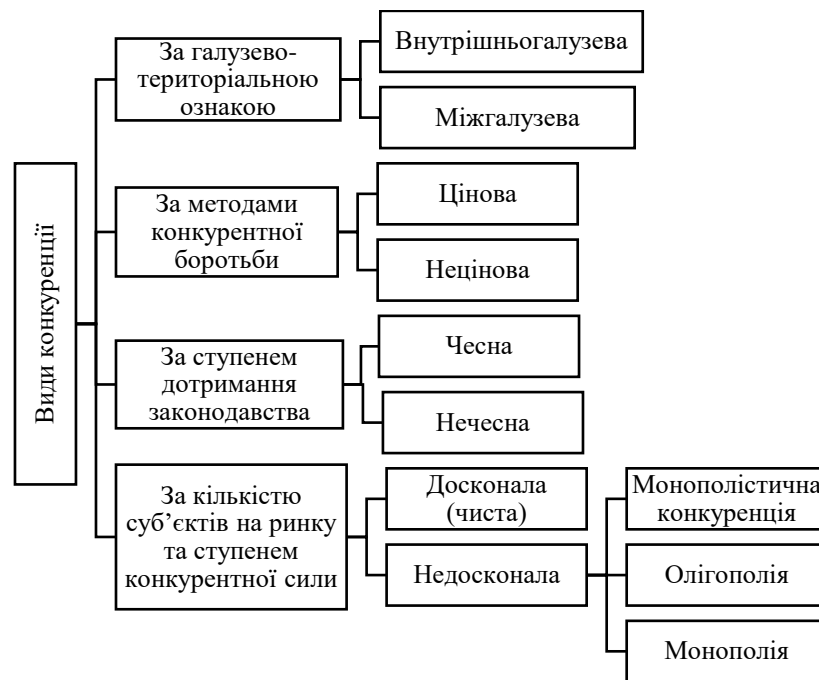

Рис. 1.1. Види конкуренції в економіці

Джерело: складено автором на основі [17]

Кінцевою метою внутрішньогалузевої конкуренції є максимізація прибутків підприємців. Навіть у межах однієї галузі різні підприємства працюють у різних бізнес-середовищах. Тому підприємства з більш досконалим обладнанням і технологіями та з індивідуальними виробничими витратами, нижчими за суспільні витрати, будуть у кращому становищі.

Міжгалузева конкуренція — це конкуренція, яка виникає між організаціями, що діють у різних галузях. У міжгалузевій конкуренції підприємства намагаються використовувати ресурси з більшою вигодою в межах своїх обмежених можливостей, а також порівнюють показники прибутковості та ефективності кожної галузі та свободу входу та виходу з ринку [1].

Цінова конкуренція — це боротьба між виробниками за споживачів (покупців). У такому виді конкуренції товари та послуги однакової або майже однакової якості продаються за нижчими цінами, ніж у конкурентів, щоб залучити більшість покупців, навіть ціною тимчасової втрати прибутку [17]. Перемагають у такій конкуренції виробники, які знижують свої виробничі витрати за рахунок науково-технічного прогресу та підвищення продуктивності

праці, отримуючи таким чином нижчі ціни, ніж ринкові, без суттєвої зміни якості своїх товарів.

На початку становлення підприємницької діяльності цінові методи конкуренції були поширеними, у сучасних умовах такі методи конкуренції використовуються рідко. У більшості випадків прихована цінова конкуренція має місце, коли випускається новий продукт зі значно покращеною якістю, а ринкова ціна на нього незначно підвищується, що рівнозначно продажу продукту за нижчою ціною.

Нецінова конкуренція — це боротьба великих виробників за споживачів (покупців) шляхом підвищення якості та надійності своєї продукції, покращення асортименту та обслуговування клієнтів, надання кредитів покупцям, реклами тощо. Цей вид конкуренції базується на технологічній перевазі, впровадженні інновацій, більш ефективних способів продажу товарів тощо. Нецінова конкуренція сьогодні набуває все більшої популярності в Європі та США, часто з боку олігополій [17].

Чесна (сумлінна) конкуренція між суб'єктами є законною, відповідає чинному законодавству, торговим та іншим чесним звичаям і спрямована на отримання найбільш сприятливих умов для виробництва та продажу товарів [17]. Натомість нечесна конкуренція — це діяльність суб'єктів господарювання, спрямована на отримання комерційних переваг і домінування на ринку шляхом обману споживачів, партнерів, інших господарських організацій та державних органів [17]. Нечесна (несумлінна) конкуренція проявляється у разі:

- коли виробники вводять в оману споживачів або торгові організації щодо своїх товарів чи послуг;
- використання чужих продуктів або торгових марок відомих компаній;
- поширення невідповідної інформації, яка може нашкодити, про продукцію конкурентів;
- тиску на постачальників або банки з метою відмови від співпраці з конкурентами;
- намагання переманити талановитих фахівців до конкурентів;

- спроб фізичного знищення конкурента;
- порушення законів про ціноутворення, які забороняють продавцям продавати товари за демпінговими цінами, тобто нижче собівартості [18].

Досконала конкуренція нагадує ринкову конкуренцію в реальному житті. Динаміка попиту та пропозиції визначає, скільки товарів і послуг виробляється на повністю конкурентному ринку. Крім того, саме ринок він визначає ціну, яку встановлюють продавці [1].

Теоретично, ринкова система з досконалою конкуренцією є ідеальною. І вхід, і вихід є безкоштовними, оскільки на ринку велика кількість конкурентів, підприємства можуть з легкістю просто залишитися та існувати, навіть якщо вони не отримують прибуток. На ринку у цілому не позначається вплив окремого клієнта чи фірми, оскільки він надто малий. Кожен бізнес заробляє достатньо грошей, щоб мати можливість залишатися на ринку. Головними характеристиками досконалої конкуренції є:

- багато малих фірм постачають продукцію на ринок;
- велика кількість покупців;
- всі фірми продають відносно схожу продукцію, продукція кожної фірми ідентична продукції, що продається конкуруючими фірмами;
- всі покупці та продавці мають досконалу інформацію, тобто кожен має достатньо інформації про загальну ринкову ціну;
- відсутність бар'єрів для входу, легко і дешево відкрити новий бізнес або закрити існуючий [19].

Недосконала конкуренція — це конкуренція, яка характеризується наявністю обмежень вільного підприємництва на ринку. Наведені вище аспекти ринку досконалої конкуренції у даному випадку порушуються, цим самим дозволяючи суб'єктам ринкових відносин впливати на кон'юнктуру ринку. Природу появи недосконалої конкуренції можна пояснити наступним причинно-наслідковим зв'язком: під час боротьби на ринку слабші залишають його, оскільки не витримують натиску успішніших компаній.

Таким чином, частка ринку, яку займає слабка фірма, переходить більш успішній фірмі, що призводить до зниження рівня концентрації на рику і посилює ринкову владу великих компаній [17]. Недосконала конкуренція може набувати форми монополії, олігополії або монополістичної конкуренції (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Характерні риси основних типів ринку

Типи	Досконала конкуренція	Монополія	Монополістична конкуренція	Олігополія
Характеристики				
Кількість і розмір фірм	Багато невеликих фірм	Одна єдина фірма	Багато дрібних фірм	Кілька великих фірм
Характер продукту	Однорідний	Унікальний	Диференційований	Однорідний або стандартизований
Умови входу і виходу на ринок	Дуже легкі, вільні	Заблоковані	Досить легкі	Суттєві перешкоди
Типові приклади галузей	Сільське господарство	Місцеві підприємства суспільного користування	Роздрібна торгівля, виробництво одягу, взуття	Виробництво капіталомістких продуктів (сталь, автомобілі, верстати)

Джерело: розроблено автором на основі [19]

Монополія є повною протилежністю досконалої конкуренції. Вона виникає на ринку, коли існує лише один продавець певного товару або послуги, і немає близьких заміників для цього товару чи послуги. Основною причиною виникнення легальних монополій є дуже дорогі, а іноді й неможливі бар'єри для входу на цей ринок. Якщо жодна нова фірма не може увійти на ринок і конкурувати, то існуюча фірма буде мати повну монополію. Зазвичай це відбувається, коли компанія володіє патентом на виробництво чогось. У такій ситуації жодній іншій фірмі не дозволяється виробляти цей самий продукт. Таким чином, компанія, яка володіє патентом, стає монополістичним власником. З сказаного вище, можемо виділити характерні умови для монополії:

- існування лише одного продавця-монополіста;

- відсутність заміників;
- наявність бар'єрів [17].

Ринок монополістичної конкуренції охоплює більшість типових споживчих товарів. До них відносяться одяг, продукти харчування, косметика, побутова техніка та освіта. На такому ринку фірми повинні диференціювати свої бренди та продукти від своїх конкурентів, щоб завоювати клієнтів [17].

В умовах монополістичної конкуренції фірми мають більший контроль над ціною товарів, які вони продають, оскільки споживачі не розглядають інші подібні товари як досконалу заміну. Тому, щоб отримати конкурентну перевагу на такому ринку, фірми зосереджуються на демонстрації того, чим їхній продукт кращий за продукцію конкурентів. Ось чому на ринку монополістичної конкуренції компанії витрачають багато коштів на маркетинг та дизайн продукції, оскільки кожна компанія намагається затьмарити один одного [19].

У монополістичній конкуренції ціни здебільшого визначаються попитом та пропозицією. Однак постачальники можуть мати певний вплив на ціноутворення, оскільки вони можуть диференціювати продукцію. Незважаючи на низькі бар'єри для входу на ринок, висока вартість диференціації бренду може ускладнити входження малого бізнесу в конкурентне середовище. У монополістичній конкуренції є три основні характеристики ринкової структури:

- багато фірм постачають продукцію на ринок;
- диференціація продукції. Хоча всі фірми можуть продавати продукти, які є близькими заміниками один одного, споживачі сприймають їх як різні;
- легкий вхід на ринок [17].

Промовистим прикладом ринку монополістичної конкуренції є ринок кросівок або повсякденного одягу. Хоча кожна компанія виробляє схожу продукцію, вони використовують різні тактики, такі як реклама та рекламні ролики, щоб переконати своїх клієнтів у тому, що саме їхня версія кросівок є найкращою.

Іншим прикладом можуть бути компанії швидкого харчування. Бренди швидкого харчування постійно рекламують свою продукцію. Це пов'язано з тим,

що продукт, який вони продають, не надто відрізняється від продукту конкурентів. Щоб завоювати клієнтів, вони намагаються здаватися унікальними і кращими за всі інші фірми, що продають подібний продукт.

Олігополія виникає, коли від двох до двадцяти фірм приймають участь у виробництві та обміні стандартизованої або диференційованої продукції. Оскільки ринок ділиться між собою багатьма виробниками, ринкова влада послаблюється в умовах олігополії. При цьому вони взаємозалежні, тобто дії однієї фірми-монополіста вплинуть на роботу всіх інших.

Отже, в умовах олігополії кожен виробник має враховувати відповідні стратегічні дії своїх конкурентів і наслідки цих дій, що обмежує ринкову владу. Через те, що постачальників дуже мало, на ринку можуть відбуватися значні зміни, такі як: технологічний прогрес, поява нового продукту, рекламної кампанії, значне зниження цін. Можемо виділити дві основні характеристики олігополії:

- невелика кількість фірм виробляє більшу частину пропозиції;
- велика потреба в капіталі обмежує вхід на ринок інших фірм [19].

Не існує чіткого поділу на олігополістичний та монополістичний ринки, так як і не існує якісних критеріїв для оцінки розміру компанії. Характеристики конкретного ринку залежать від того, як на ньому продається певний продукт. Наприклад, широка галузь, така як видавництво газет і журналів, може бути охарактеризована як монополістична конкурентна галузь, тоді як вузька галузь, така як щотижневі журнали, може бути олігополістичною галуззю, де невелика кількість товару домінує на ринку. На противагу монополістичній конкуренції та олігополії, чиста конкуренція та монополія як ринкові системи не можуть пояснити більшість реальних ринків. Це більш розмиті та ідеалізовані ринкові схеми.

РОЗДІЛ 2. КОНКУРЕНЦІЯ У СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Динамізм розвитку конкуренції у національній економіці

Останні дослідження розвитку конкурентних відносин показують, що, враховуючи всі ризики у сферах суспільної необхідності, зусилля мають бути спрямовані на усунення негативних тенденцій, які руйнують саму конкуренцію та закріплюють ринкову владу потужних монопольних структур, що зловживають своєю владою на велику шкоду споживачам та малим підприємцям. Це свідчить про те, що це потрібно зробити. Для цього необхідно гармонізувати національну конкурентну політику з економічними реаліями та запровадити правила і норми, що відповідають критеріям ефективної конкуренції. Існує три групи факторів, що формують ефективне конкурентне середовище:

1) ринкові фактори, тобто вплив потенційних конкурентів, покупців, постачальників, товарів-замінників, галузевих умов тощо;

2) соціально-економічні фактори: рівень та якість життя, фінансові доходи та витрати населення, рівень економічної активності, зайнятість та безробіття тощо;

3) політичні: зовнішньополітична ситуація, державна антимонопольна політика, політика держави на міжнародному рівні тощо [20].

В умовах ринкової економіки ефективність конкурентного механізму прямо залежить від наявності конкурентних відносин між учасниками ринку на товарних ринках. Ці відносини складаються з боротьби та суперництва за найкращі умови виробництва, збуту та надання послуг, а по-друге, за привласнення найбільших прибутків. У цей час пропорції суспільного виробництва та дотацій стихійно регулюються. Слід зауважити, що основною метою регулювання конкурентних відносин є створення та збереження внутрішніх мотиваційних можливостей для конкурентного середовища з метою максимального задоволення потреб населення.

Таким чином, завданням держави є не лише створення необхідних умов для розвитку добросовісної конкуренції, а й забезпечення якості конкурентних відносин, які відповідають критеріям, необхідним для досягнення цілей конкурентної політики, а саме така діяльність регулюється такими законами: Закон України «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції» та Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» [21-24]. Якість конкурентних відносин включає в себе появу на ринку нових організацій, збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів за рахунок сплати податків новоствореними організаціями, можливість для підприємців та громадян отримувати якісні управлінські послуги безкоштовно або за помірними цінами, зменшення кількості монопольних ринків [20].

Основною метою діяльності Антимонопольного комітету України (АМКУ) є забезпечення державного захисту конкуренції як у підприємницькій, так і у сфері державних закупівель. Основні риси спеціального статусу Антимонопольного комітету України визначаються його завданнями та повноваженнями, в тому числі його роллю у формуванні конкурентної політики, і регулюються законодавством, іншими нормами, зокрема особливим порядком призначення та звільнення Голови, заступника Голови, державних уповноважених та голів територіальних відділень, а також захистом майнових прав посадових осіб щодо оплати праці. Закон також передбачає захист майнових прав посадових осіб у зв'язку з оплатою їхньої праці [25].

У процесі розробки конкурентної політики важливо чітко співвідносити дії, спрямовані на захист конкуренції, і дії, спрямовані на розвиток конкуренції. У цьому контексті важливими є два аспекти конкурентної політики: дії державних конкурентних органів щодо усунення заборонених дій і забезпечення дотримання певних правил. Політика захисту конкуренції базується на концепції

мінімальних втрат ефективності, які можуть виникнути в результаті відновлення економічних процесів через припинення антиконкурентних дій [26].

На основі проведеного аналізу можна дійти висновку про те, що АМКУ пройшов чотири етапи формування та розвитку (додаток А). На першому етапі формувалася конкурентна політика, на другому — відбувалася демонополізація економіки, на третьому — захист існуючої конкуренції, а на четвертому — популяризація та активне здійснення проконкурентної політики [27].

На основі аналізу звітів АМКУ за період 2018-2023 рр. можна зробити висновок, що загальна кількість порушень законодавства про захист економічної конкуренції в останні роки має тенденцію до зниження. Найпоширенішими порушеннями в останні роки є антиконкурентні узгоджені дії та зловживання суб'єктами господарювання контролем (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка порушень законодавства про захист економічної конкуренції, припинених АМКУ протягом 2018-2023 рр.

Роки	Всього скоєно порушень	Зловживання монопольним становищем	Недобросовісна конкуренція	Антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання	Антиконкурентні дії органів влади	Інші порушення
2018	1344	216	168	263	454	243
2019	2071	268	168	799	457	379
2020	1624	227	147	877	162	164
2021	1675	185	110	920	188	211
2022	611	91	27	285	124	56
2023	1562	130	43	1020	177	151

Джерело: складено автором на основі [28-33]

Хоча динаміка вищезазначених порушень є нестабільною, їх значення все ще залишається значним, а тому необхідно вдосконалювати конкурентне законодавство та посилювати державний контроль за такими порушеннями. Динаміка накладання штрафів Антимонопольним комітетом України протягом 2018–2023 рр. наведена у таблиці 2.2.

Згідно з динамікою, найбільше штрафів було накладено у 2019 та 2021 рр. Найбільше штрафів нараховано за зловживання монопольним становищем у

2023 р. Натомість у 2019 та 2021 рр. найбільшу кількість штрафів було накладено за антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання.

Таблиця 2.2

Динаміка накладених штрафів Антимонопольним комітетом України у 2018-2023 рр. за видами порушень, млн. грн.

Роки	Антиконкурентні узгоджені дії господарювання суб'єктів	Зловживання монополюючим домінуючим становищем	Недобросовісна конкуренція	Інші види
2018	119,9	98	24,1	35,2
2019	8126	404,1	9,3	132,5
2020	683,5	712,6	218,9	20,6
2021	6309,8	445,9	19,5	296,2
2022	372,2	13,4	85,4	76
2023	618,9	1762,2	40,9	69,1

Джерело: складено автором на основі [28-33]

Антимонопольний комітет України як конкурентний орган може оцінювати ефективність та результативність перевірки дотримання законодавства про захист економічної конкуренції, таким чином зосереджуючи свої зусилля на ключових питаннях та досягаючи кращих результатів з року в рік. Інструментом для такої оцінки є економічна ефективність.

Отже, економічна ефективність — це оцінка впливу (у грошовому еквіваленті) діяльності апарату Антимонопольного комітету та структурних підрозділів територіальних відділень на суспільний добробут шляхом відновлення умов конкуренції або недопущення негативних наслідків для конкуренції [33]. Економічний ефект виникає, коли АМКУ вважає, що підприємство порушило правила, й тоді є два варіанти дій. Комітет може зафіксувати порушення і накласти штраф, що поповнить бюджет України, або ж може дати рекомендацію. Після цього фахівець АМКУ пише документ, де зазначає, що завдяки рекомендаціям АМКУ справи підприємства покращилися, воно стало заробляти більше, і частину грошей заплатило у вигляді податків [32]. Дані АМКУ за 2023 р. демонструють тенденцію до зростання економічного

ефекту за період 2021-2023 рр., особливо можна виділити збільшення на 2,7 млрд. грн порівняно 2023 р. з 2021 р. (рис. 2.1).

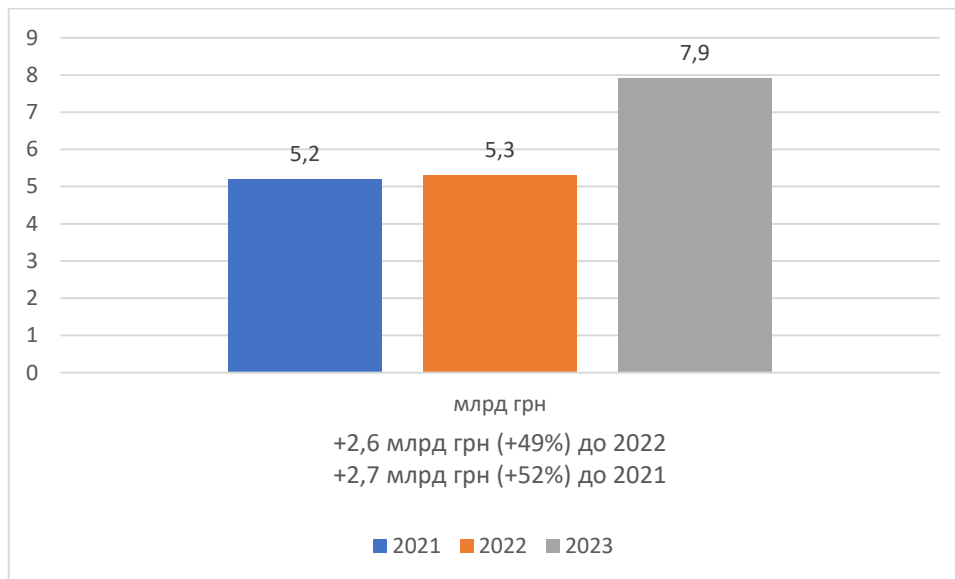

Рис. 2.1. Економічний ефект від діяльності АМКУ, млрд грн

Джерело: складено автором на основі [33]

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що комплексний підхід до реалізації національної конкурентної політики ґрунтується на системних принципах. При цьому конкурентна політика спрямована на подальше стимулювання розвитку конкурентного середовища в національній економіці, підтримання добросовісної конкуренції та збереження динамічного конкурентного процесу. Очевидно, що неефективна конкурентна політика призводить до втрати суспільного добробуту та зниження конкурентоспроможності національних компаній.

2.2. Роль конкуренції у процесі повоєнного відновлення

В умовах ринкової економіки розвиток конкуренції має вирішальне значення. Він стосується суто економічних завдань, таких як сприяння ефективному розподілу ресурсів, встановлення ринкових цін на товари та

послуги, захисту прав споживачів від недобросовісної поведінки підприємств, а також розвитку конкурентної культури серед підприємців і звичайних громадян. Існує світовий досвід, який показує, що країни з більшою економічною конкуренцією та свободою також мають більший рівень підприємництва та кращі показники якості життя населення. Основними цілями державної економічної політики в соціально орієнтованій ринковій економіці є підтримка ринкового механізму саморегулювання та забезпечення ринкових відносин, а також забезпечення соціальної захищеності та соціального розвитку [34].

Невід'ємною частиною стратегічного планування відновлення є розробка концептуального бачення економічного розвитку України після війни. Це також є основою для створення ефективної стратегії соціально-економічної реконструкції країни після війни. Для визначення стратегічних орієнтирів повоєнного відновлення необхідно визначити основні характеристики цієї моделі економічного розвитку України. Ці характеристики можна використовувати як цільові параметри для стратегічного планування, а також для встановлення перспективних напрямів повоєнного економічного розвитку.

В умовах зростаючої невизначеності та нестабільності основою відновлення економіки та суверенітету України є національна економіка, здатна задовольнити внутрішній попит і збільшити експорт за рахунок максимального використання вітчизняних сировинних, технологічних і трудових ресурсів та створення розгалуженої внутрішньої мережі з переробки сировини в готову продукцію. Ідея полягає у формуванні комплексу. Таким чином, формується внутрішня, а не зовнішня опора економічного розвитку, яка забезпечується стимулюючим впливом конкуренції на вітчизняне виробництво [35].

Складність процесів, за допомогою яких функціонують і розвиваються конкурентні відносини, зумовлює необхідність створення національної конкурентної політики як самостійного та невід'ємного напрямку економічної політики. З економічної точки зору, конкурентна політика - це сукупність заходів, що вживаються державою як інститутом для впливу на діяльність організацій з метою заохочення, захисту та розвитку конкуренції. У цьому

контексті доречно проаналізувати досвід країн, які успішно завершили процес післявоєнного відновлення економіки.

У поясненні природи та чинників високих темпів повоєнного економічного зростання Японії, відомого як "японське економічне диво", домінуюча роль традиційно відводиться політичному та економічному впливу західних інститутів та інноваційних технологій. На думку Юкіко Фукасаку [36], Тома Ніколаса [37] та інших дослідників японської технологічної історії, трансформація науково-технічних інновацій через широкомасштабне впровадження іноземних технологій стала можливою завдяки тривалому історичному підготовчому етапу, під час якого Японія поступово розвивала як наукові галузі в цілому, так і окремі дослідження в кожній галузі.

Державна політика заохочення технічної та технологічної модернізації промислового виробництва в приватному секторі відіграла важливу роль у розвитку науки та впровадженні її результатів у виробництво. Пріоритетом модернізації було впровадження принципів оптимізації, раціоналізації та ощадливого використання ресурсів у промислове виробництво з метою економії ресурсів, підвищення конкурентоспроможності національної економіки в міжнародному поділі праці та зменшення негативного впливу економічних процесів на навколишнє середовище. Одним з основних механізмів державної політики в цьому контексті було формування рамкових умов, інституційних норм і стандартів для поліпшення якості товарів і послуг, підвищення ефективності використання ресурсів та оптимізації управлінських процесів [34].

Стратегія післявоєнної відбудови Японії, заснована на модернізації та використанні науково-технічних інновацій як ключового джерела економічного зростання, зробила Японію, яка тривалий час була імпортером західних технологій, однією з найвпливовіших країн на світовому ринку та найбільшим світовим експортером, особливо новітніх технологій. Водночас потенційних покупців японської продукції цікавить сама інноваційна модель розвитку, яка оптимально збалансовує внутрішні та зовнішні чинники модернізації. Це питання є важливим і для України, яка перебуває в процесі післявоєнної

відбудови. Україна може скористатися успішним досвідом Японії у модернізації та економічному зростанні, зосередившись на передачі іноземних технологій, модифікації вітчизняного виробництва під свої потреби та активній розробці і впровадженні власних інновацій [35].

Видатний успіх Західної Німеччини у процесі відбудови та модернізації, яка за безпрецедентно короткий термін випередила всі країни-переможниці європейського континенту за рівнем економічного розвитку, допоможе Україні у післявоєнній відбудові економіки на засадах сталого інноваційного розвитку.

Однією з причин феномену німецького «економічного дива» стала успішна реалізація концепції «соціального ринкового господарства», розробленої професором Людвігом Ерхардом, міністром економіки землі Баварія [38]. На думку авторів цієї теорії, держава має забезпечувати нормальне функціонування цінової системи та захищати ринкову економіку від монополій виробників. Для запобігання циклічним кризам держава повинна використовувати кредитні, грошові та податкові інструменти. Однак державі ніколи не можна дозволяти втручатися в економічну діяльність приватних підприємців.

За планом Маршалла, США надали Західній Німеччині 3,9 млрд доларів «початкової допомоги». Ці кошти та надходження з федерального бюджету (30-32% від загального внеску в економіку) були раціонально використані для заміни застарілого обладнання, вдосконалення виробництва та створення нових галузей (нафтохімія, електроніка тощо). Прискорилося індустріалізація відносно відсталих регіонів. Рушійною силою економічного розвитку став високий попит на всі види промислової продукції, як виробничого, так і споживчого призначення [39].

Успішний розвиток ринкової економіки підтримувався «відкритою та ефективною конкуренцією на великій кількості ринків, що заохочувалася і захищалася державою завдяки проведенню відповідної конкурентної економічної політики (скороченню дотацій, дерегуляції, свободи зовнішньоекономічної діяльності тощо). Ухвалений у 1958 р. Закон про недопущення обмежень конкуренції, що став правовим підґрунтям діяльності

державного органу із захисту конкуренції (незалежне антимонопольне відомство з розташуванням у Бонні), встановив рамковий порядок конкурентної поведінки приватних та державних підприємств. Антимонопольне відомство раз на два роки детально звітувало про свою діяльність перед парламентом і громадськістю» [40].

Таким чином, успіх реформ, здійснених у період післявоєнного відродження економіки Західної Німеччини, свідчить про ефективну державну економічну політику, спрямовану на досягнення наступних цілей: сприяння вільному підприємництву шляхом пільгового оподаткування малих та середніх підприємств; створення сприятливого середовища для притоку та залучення інвестицій; стабілізація цін в економіці шляхом скасування контролю над цінами та регулювання їх необґрунтованого завищення; захист вільної конкуренції через лібералізацію ринку та надання свободи зовнішньоекономічним підприємствам.

У цьому зв'язку важливо підкреслити пріоритетне значення для відбудови України економічних реформ, спрямованих на розвиток підприємництва, яке є рушійною силою післявоєнної відбудови та зростання національної економіки. У цьому сенсі досвід Західної Німеччини щодо заохочення вільного підприємництва та приватної ініціативи підприємців у своїй післявоєнній економічній політиці є надзвичайно цінним для України.

Спираючись на вищезазначений успішний досвід Західної Німеччини, можна стверджувати, що для активізації розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні необхідно створити сприятливі умови для їх економічної свободи шляхом суттєвого зменшення податкового навантаження та захисту їх приватної власності, що призведе до відбудови національної економіки у післявоєнний період. Підкреслити, що це призведе до залучення значного обсягу внутрішніх та іноземних прямих інвестицій у відбудову національної економіки у післявоєнний період [35].

У контексті викликів, які наразі визначають найближче майбутнє України, важливим є вивчення досвіду Держави Ізраїль, яка розробила та успішно реалізувала адміністративну стратегію повоєнної відбудови економіки та

подальшого економічного розвитку в умовах постійної військової загрози, та запропонувати можливість його оцінки.

Економічний розвиток Ізраїлю у 1980-1990 рр. полягав, головним чином, у глибоких структурних реформах економічної системи країни, переході до інноваційної економіки та пріоритетному розвитку експортоорієнтованих, наукомістких, високотехнологічних галузей. У 1985 р., так званому «році технологій», було прийнято Закон про сприяння промисловим дослідженням і розробкам, який визначив роль держави в цьому процесі, створивши тенденцію до більш конкурентного підходу та посилення ролі приватного сектору у розвитку високих технологій [41].

Основними принципами національної політики у сфері інновацій, сформульованими в цьому документі, були стимулювання місцевої конкуренції в усіх сегментах інноваційної економіки та створення нових продуктів, які б дозволили Ізраїлю зайняти лідируючі позиції на світовому ринку як ключового елемента технологічного ланцюга, тобто основи для національної експортної стратегії. Згаданий закон був спрямований на забезпечення всебічного стимулювання розвитку в різних сферах досліджень і розробок. Завдяки цьому закону низка розробників програмного забезпечення, зокрема, отримали державну допомогу у вигляді субсидій.

У результаті обсяг виробництва в цьому секторі збільшився з 1 мільйона доларів США у 1980 р. до 350 млн. дол. США у 1990 р. У 1990 р. 20% цього обсягу було надано у формі грантів. Відсотків було експортовано. Успіхи в цьому секторі та у високотехнологічних галузях, таких як сонячна енергетика, іригаційні технології та агрохімія, збільшили частку наукомістких підприємств в ізраїльському експорті до 59% у 1990 р. [41].

Таким чином, досвід післявоєнного відновлення та подальшого економічного розвитку Держави Ізраїль підтверджує ефективність послідовного застосування таких диференційованих стратегій державного управління економікою на різних історичних етапах, що вимагають вирішення таких специфічних соціально-економічних проблем:

- повоєнна стратегія економічної стабілізації в перші роки післявоєнних потрясінь і гострої нестачі ресурсів, що передбачає прямий державний контроль та централізовані інвестиції для задоволення базових потреб суспільства та створення початкових умов для подальшого розвитку;

- поєднання соціального моделювання та розвитку підприємницької діяльності з метою забезпечення сталого відтворення та економічної безпеки;

- стратегія «економічного стрибка» в умовах відносної політичної та економічної стабільності. Зосередження на створенні сприятливого інституційного середовища для економічної діяльності та цільовій підтримці високотехнологічних галузей, надання переваги непрямим методам державного регулювання [35].

Успішна реалізація цих та подібних стратегій в Україні потребує постійного моніторингу та експертної оцінки воєнно-політичних і соціально-економічних викликів, притаманних кожному історичному етапу. Для цього необхідно створити відповідні аналітичні та управлінські структури, залучити експертів та запровадити належні механізми прийняття та реалізації рішень.

РОЗДІЛ 3. КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

3.1. Інституційно-організаційне забезпечення конкурентної політики

Українське конкурентне законодавство має свою історію та особливості. Питанням розвитку чинного конкурентного законодавства та перспективам його реформування приділяли увагу багато науковців. Як зазначає О. Бакалінська, конкурентне право складається з двох частин. Одна частина включає нормативні акти, міжнародні договори, судові прецеденти та звичаї ділового обороту, спрямовані на припинення та захист від недобросовісної конкуренції, а друга частина включає нормативні акти, спрямовані на захист від монополістичної діяльності [42].

В Україні основними цілями державної конкурентної політики є забезпечення економічної конкуренції за допомогою законодавства, попередження, обмеження та припинення монопольної діяльності підприємств і органів управління, запобігання узгодженим антиконкурентним діям, припинення недобросовісної конкуренції та розвиток конкуренції на товарних ринках. Крім того, держава контролює концентрацію підприємств і регулює діяльність суб'єктів господарювання.

В. Лагутін, український дослідник проблем конкуренції та конкурентної політики, стверджує, що політика розвитку конкуренції базується на принципі стратегічного програмування, що складається з чотирьох векторів, кожен із яких складається з набору заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети – розвитку більш ефективної конкуренції. При цьому йдеться про три основні напрямки стимулювання економічної конкуренції, а саме лібералізацію ринку, підвищення конкурентоспроможності національних виробників і забезпечення стійкого управління [26].

Активізація проконкурентної діяльності самих ринкових суб'єктів є метою четвертого вектора. При цьому розвиток конкуренції може відбуватися різними способами. Одним із таких способів є державна підтримка належного конкурентного середовища, а також дії державних установ, спрямованих на запобігання створенню монопольних структур, які стримують підвищення ефективності національної економіки. Крім того, сприяння конкуренції передбачає використання державних програм стимулювання. Захист конкуренції пов'язаний з розслідуванням та розглядом випадків антиконкурентної поведінки на певних товарних ринках. Такі розслідування займають багато часу і не є швидкими, що, безумовно, знижує ефективність відповідних заходів [20].

Комплекс заходів, які застосовуються антимонопольними органами, відомий як захист конкуренції. Ці заходи спрямовані на виявлення, розслідування та запобігання правопорушенням, захист і відновлення законних інтересів і прав учасників ринку, які можуть виникнути в результаті порушення правил конкуренції, притягнення до відповідальності осіб, які порушують конкурентне законодавство, а також забезпечення режиму попереднього контролю, який сприяє формуванню засобів державного впливу для захисту конкуренції, переважно контрольно-обмежувальні [26].

Антимонопольний комітет України має спеціальний статус і має на меті контролювати дотримання антимонопольного законодавства. Крім створення та розробки законодавства щодо регулювання конкуренції, він відіграє важливу роль у впровадженні державної політики щодо конкурентного середовища. Спеціальний Закон України «Про Антимонопольний комітет України» визначає функції та повноваження національного конкурентного відомства. Цей закон покладає на АМКУ обов'язок контролювати, попереджати та припиняти порушення антимонопольного законодавства, а також захищати права підприємців і споживачів. Крім того, Закон надає АМКУ право накладати стягнення за правопорушення, яке він виконує в межах своїх повноважень [20].

Одним з найважливіших пріоритетів Антимонопольного комітету України є підвищення рівня інституційної спроможності. АМКУ має змогу застосовувати

найкращі практики та методологічні підходи, які використовують провідні конкурентні відомства світу, завдяки підтримці експертів з цих відомств [43]. Підвищення інституційної спроможності збільшить ефективність роботи Антимонопольного комітету та надасть інструментарій, необхідний для покращення конкуренції в Україні (додаток Б).

У 2011 р. були створені Національні комісії з регулювання діяльності природних монополій, які складаються з Національної комісії з регулювання енергетики, Національної комісії з регулювання зв'язку України та Національної комісії з регулювання ринку комунальних послуг. Зауважимо, що їхні посади та повноваження визначені указами Президента України від 23 листопада 2011 р. Ці комісії були підвладними Президенту України, та підпорядковані Верховній Раді України. Після цього їх структура та назва змінилися. У 2014 р. Президент України видав указ про створення Національної комісії, для державного регулювання енергетики та комунальних послуг. До того ж, Закон України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 22 вересня 2016 р. № 1540-VIII визначив правовий статус, завдання, функції, повноваження та порядок їх виконання [20].

Окрім АМКУ, контроль у сфері публічних закупівель здійснюють також інші державні інституції, серед яких Центральний орган виконавчої влади, відповідальний за виконання державної політики щодо казначейського обслуговування бюджету, Рахункова палата, Державне агентство з управління державними фінансами, НАБУ та СБУ [44-48]. Варто також згадати електронний майданчик DOZORRO, який забезпечує громадський контроль за публічними закупівлями та допомагає запобігти зловживанням з боку замовників та участі в торгах недобросовісних учасників [49].

Україна взяла на себе певні зобов'язання з імплементації, підписавши Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і Договору про заснування Енергетичного співтовариства, тобто запровадження у власну правову базу, положень чинного законодавства ЄС, зокрема, з приведення конкурентного законодавства України у відповідність до відповідного

законодавства ЄС, тобто з регулювання питань державної допомоги. Наша країна взяла на себе зобов'язання не лише застосовувати правила ЄС про державну допомогу, а й створити спеціальний орган, уповноважений контролювати державну допомогу, як це передбачено статтею 262 Угоди, та вимагати її повернення, якщо державна допомога була надана незаконно.

Відповідно до цієї угоди у серпні 2018 р. набрав чинності Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», підготовлений у 2014 р. на основі Регламенту про надання державної допомоги суб'єктам господарювання в Європейському Союзі [50]. Відповідно до положень Закону, Кабінет Міністрів України затвердив план заходів щодо впровадження інституційної реформи щодо нагляду та контролю за державною допомогою підприємствам [20].

Слід зазначити, що наразі відбувається модернізація системи державної допомоги та запроваджуються сучасні механізми надання нової державної допомоги. Зокрема, Закон України «Про державну допомогу юридичним особам» встановлює правові рамки для моніторингу та контролю за відстеженням державної допомоги та запроваджує механізми реалізації нових видів державної допомоги [50].

Відповідно до Угоди, наступним кроком у гармонізації національного законодавства з правом ЄС є вдосконалення механізмів контролю за концентрацією компаній. Важливо зазначити, що Угода встановлює додаткові вимоги щодо вдосконалення правового регулювання контролю за злиттями. На особливому контролі завжди перебували антиконкурентні змови – одне з найсерйозніших порушень конкурентного законодавства. Зокрема, у 2022 р. було відкрито 226 нових справ про змови та розпочато понад 200 розслідувань у сфері публічних закупівель, тендерів та аукціонів [20].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» № 3295-ІХ, що набув чинності 1 січня 2024 р., посилює повноваження Антимонопольного комітету України та

суттєвим чином змінює конкурентне законодавство, щоб воно відповідало стандартам ЄС [24]. Серед найпомітніших змін — удосконалена процедура звільнення від відповідальності (*leniency*), запровадження порядку врегулювання у справах (*settlement*) про зловживання монополією (домінуючим) становищем на ринку та антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання, чіткі строки для розслідувань АМКУ та посиленій контроль за концентраціям, включаючи оновлені порогові показники [51].

Загалом, незважаючи на те, що антимонопольне законодавство та закони про конкуренцію спрямовані на боротьбу з монополіями та зловживаннями ними, тенденція до монополізації ринків існує й існуватиме. Зокрема, на деяких ринках у різний час може відбуватися зміна лідерів під впливом таких чинників, як глобалізація, демографічні та соціальні зміни, мінливість ринкових умов, упровадження інноваційних технологій і розвиток цифровізації.

3.2. Напрями вдосконалення конкурентної політики у системі інструментарію повоєнного відновлення економіки

Широкомасштабна воєнна агресія РФ, спрямована на знищення української державності, суверенітету, економічного потенціалу, життєвого простору, національної ідентичності та культурної спадщини, створила необхідність розробки стратегії реконструкції. Ця стратегія повинна відповідати вимогам захисту незалежності України як держави, прогресу в євроінтеграції та підтримки національної ідентичності. План відновлення та реконструкції включає три обов'язкові компоненти:

- інституційний — для забезпечення порядку та ефективності;
- публічний — для отримання суспільної підтримки та легітимності;
- фаховий — для гарантії професійної компетентності [34].

Одним з основних напрямів розвитку державної політики післявоєнного відновлення країни є структурна модернізація економіки та її повноцінна інтеграція з ЄС, що передбачає поетапну реалізацію цілей і завдань. На

початковому етапі найбільш актуальними короткостроковими завданнями є відновлення виробництва, зайнятості та критичної інфраструктури, задоволення життєво важливих потреб населення та стабілізація економіки. Другим кроком на середньострокову перспективу має стати перезапуск економіки та модернізація інституцій. Це включає лібералізацію бізнес-середовища, надання всебічної підтримки малим підприємствам, відновлення пошкоджених підприємств, а також створення нових переробних потужностей для розширення ланцюжка переробки місцевої сировини, підвищення технічного рівня виробництва продукції з високою доданою вартістю та створення повного циклу виробництва готової продукції для внутрішнього ринку та експорту [34].

Представляючи позицію Антимонопольного комітету, Голова АМКУ П. Кириленко підкреслив, що «лише ефективна, прозора й добросовісна конкуренція зможе забезпечити стабільність українській економіці у складні воєнні часи. Більше того, вона є запорукою успішного повоєнного відновлення. А саме це – Перемога і сталий справедливий мир – є безумовним пріоритетом нашої держави» [52].

Суб'єкти господарювання можуть розвиватися лише в умовах чесної та сумлінної економічної конкуренції. Це особливо важливе в нинішніх обставинах, коли українські виробники змушені конкурувати з розвиненими та технологічно зрілими компаніями з ЄС та усього світу. Модернізація та вдосконалення, перехід до виробництва з вищою доданою вартістю є перспективними в цьому контексті. Крім того, важливо захистити ринок від нечесної конкуренції з боку іноземних, і внутрішніх конкурентів.

Нечесна конкуренція може створювати негативний вплив на ринку та перешкоджати появі нових гравців. Це може бути особливо важко зараз, коли увага громадськості прикута до інших процесів, що відбуваються на сході та півдні України. Таким чином, покращення ринкового середовища шляхом спрощення бюрократичних процедур і забезпечення справедливої судової системи є важливим пріоритетом для створення здорової ринкової конкуренції та її подальшого позитивного впливу на відновлення країни після війни [53].

Доцільним у цьому зв'язку є створення умов для побудови повоєнної моделі економічного розвитку, які гарантують життєздатність економіки України та її здатність конкурувати в європейському та світовому економічному просторі. Зокрема, це потребуватиме:

- досягнення стабільності цін, курсу національної валюти і процентних ставок, подолання дефіциту бюджету і скорочення державного боргу;

- забезпечити достатню кількість людей (у тому числі відмінних фахівців, що володіють досвідом і навичками впровадження інновацій) і матеріальними ресурсами, інфраструктурою (енергопостачання, зв'язок, транспорт тощо), забезпечуючи якість освіти і науково-дослідної діяльності;

- регулювання впливу державної політики на конкурентне становище господарюючих суб'єктів шляхом надання державної підтримки;

- розвиток малого підприємництва (частка сектора в загальному обсязі ВВП становить 40-50%, що охоплює близько 70% зайнятого населення);

- структурна трансформація економіки, заснована на розвитку постіндустріалізму та широкої цифровізації, доступі до сучасних передових технологій у рамках міжнародної технічної допомоги [34].

Важливим механізмом забезпечення повоєнного відновлення економіки є державна підтримка, а саме передбачити:

- програму зменшення компенсаційної відсоткової ставки (в межах поточної вартості та умов кредитування) для бізнесу який є ефективним у реалізації інвестиційних проєктів;

- програму кредитування уповноважених державою банків, на основі проведення аналізу звітності господарюючого суб'єкту;

- програма страхування воєнних ризиків, щодо інвестицій, які здійснюються на території України;

- звільнення від сплати податку на прибуток суб'єктів підприємницької діяльності та мита при ввезенні на митну територію України новітнього обладнання;

- надання права на використання ділянки землі для реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями, а також сплата орендної плати за спеціальними умовами [54].

На основі проведеного аналізу можна дійти висновку про те, що повоєнне відновлення економіки України відбувається в умовах надзвичайно високих інвестиційних та виробничих ризиків, вимагає посилення з боку держави допомоги та забезпечення добросовісної конкуренції. З метою заохочення інвестицій у повоєнну економіку, необхідно вжити наступних заходів: пришвидшити процес прийняття та ратифікації необхідних законодавчих актів, створити сприятливіші умови кредитування для підприємств, застосувати стимули для інвестування власних коштів підприємств у розвиток виробництва, спираючись на досвід інших країн, привернути увагу іноземних інвесторів до вітчизняних компаній.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного аналізу значення та ролі конкуренції у процесах повоєнного відновлення економіки можна зробити ряд висновків. Конкуренція є важливою умовою для ефективного саморегулювання ринкової економіки та ключовою рушійною силою її розвитку. Саме конкуренція являє собою змагання між учасниками ринку за найкращі умови виробництва і продажу товарів та послуг з метою максимізації прибутку. Це сила, яка стимулює індивідуальні економічні інтереси та підприємницький потенціал і спрямована на їх максимальну реалізацію.

Можна виділити чотири етапи та підходи щодо сприйняття природи конкуренції: поведінковий підхід, структурний підхід, функціональний підхід та стратегічний підхід. Економічна конкуренція може проявляти себе в різних видах і формах залежно від конкурентних умов у національній економіці та в глобальному господарстві протягом різних історичних періодів. Наприклад, можна виділити такі основні види конкуренції: за кількістю суб'єктів на ринку та ступенем конкурентної сили досконалу і недосконалу, за галузево-територіальною ознакою внутрішньогалузеву та міжгалузеву, за методами конкурентної боротьби цінову та нецінову та за ступенем дотримання законодавства чесну та нечесну.

Останні дослідження розвитку конкурентних відносин показують, що, враховуючи всі ризики, зусилля перш за все державних інституцій мають бути спрямовані на усунення негативних тенденцій, які руйнують саму конкуренцію та закріплюють ринкову владу потужних монопольних структур, що зловживають своєю владою на велику шкоду споживачам та малим підприємцям. Це свідчить про те, що це потрібно зробити. Для цього необхідно гармонізувати національну конкурентну політику з економічними реаліями та запровадити правила і норми, що відповідають критеріям ефективної конкуренції.

В умовах ринкової економіки розвиток конкуренції має вирішальне значення. Конкуренція спроможна сприяти ефективному розподілу ресурсів,

встановлення ринкових цін на товари та послуги, захисту прав споживачів від недобросовісної поведінки підприємств, а також розвитку конкурентної культури серед підприємців і звичайних громадян. Існує світовий досвід, який показує, що країни з більшою економічною конкуренцією та свободою також мають більший рівень підприємництва та кращі показники якості життя населення.

В Україні основними цілями державної конкурентної політики є забезпечення економічної конкуренції за допомогою законодавства, попередження, обмеження та припинення монопольної діяльності підприємств і органів управління, запобігання узгодженим антиконкурентним діям, припинення недобросовісної конкуренції та розвиток конкуренції на товарних ринках. Крім того, держава контролює концентрацію підприємств і регулює діяльність суб'єктів господарювання.

Основним напрямом розвитку державної політики післявоєнного відновлення країни є структурна модернізація економіки та її повноцінна інтеграція з ЄС, що передбачає поетапну реалізацію цілей і завдань. На початковому етапі найбільш актуальними короткостроковими завданнями є відновлення виробництва, зайнятості та критичної інфраструктури, задоволення життєво важливих потреб населення та стабілізація економіки.

Крім забезпечення економічної стійкості, важливим кроком на середньострокову перспективу має стати перезапуск економіки та модернізація інституцій. Це включає лібералізацію підприємницького середовища, надання всебічної підтримки малим підприємствам, відновлення пошкоджених підприємств, а також створення нових переробних потужностей для розширення ланцюга переробки місцевої сировини, підвищення технічного рівня виробництва продукції з високою доданою вартістю та організація повного виробничого циклу для виготовлення продукції, призначеної як для внутрішнього ринку, так і для експорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павлюк Т. І. Сутність та роль конкуренції в ринковій економіці. *Економіка і суспільство*. 2016. № 6. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/2.pdf
2. Вініченко І. І. Конкуренція: сутність та концепції дослідження. *Економіка та держава*. 2015. № 10. С. 8–10. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/10_2015/4.pdf
3. Marshall A. Principles of economics. 9th ed. London : Macmillan for the Royal Economic Society, 1961. 885 p.
4. Келічавий А. В. Еволюція конкуренції: від зародження поняття до сучасних особливостей. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. № 5. С. 58–63. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20155\(115\)/sep20155\(115\)_058_KelichavyiAV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20155(115)/sep20155(115)_058_KelichavyiAV.pdf)
5. Porter M. E. On competition. Boston, MA : Harvard Business School Pub., 2008. 544 p.
6. Герасименко А. Еволюція теорії конкуренції в історії економічної думки XVIII-XX століть. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2009. № 1. С. 102–113. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2009/01/15.pdf>
7. Кириченко С. О. Еволюція теорії конкуренції. *Сучасні проблеми економіки і підприємництво*. 2014. № 15. С. 32–41. URL: <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/45273>
8. Robinson J. The economics of imperfect competition. London : Macmillan and Co., ltd., 1933. 352 p.
9. Chamberlin E. The theory of monopolistic competition. Cambridge : Harvard University Press, 1933. 213 p.
10. Galbraith J. K. Economic Development. Harvard University Press, 1964. 122 p.

11. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія : Книга / пер. з англ. В. Ружицький, П. Таращук. Київ : Основи, 1995. 528 с.
12. Kim W. C., Mauborgne R. *Blue Ocean Strategy, Expanded Edition: How to Create Uncontested Market Space and Make the Competition Irrelevant*. Harvard Business Review Press, 2016. 320 p.
13. Akerlof G. A. The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*. 1970. Vol. 84, no. 3. P. 488. URL: <https://doi.org/10.2307/1879431> (date of access: 06.04.2024).
14. Stiglitz J. E. Equilibrium in Product Markets with Imperfect Information. *The American Economic Review*. 1977. Vol. 69, no. 2. P. 339–345.
15. Moore J. F. *Death of Competition: Leadership and Strategy in the Age of Business Ecosystems*. HarperCollins Publishers, 2016.
16. McGrath R. G. *The end of competitive advantage: How to keep your strategy moving as fast as your business*. 2013. 204 p.
17. Чіков І. А. Конкуренція: теоретичні підходи до розуміння сутності поняття. *Агросвіт*. 2019. № 10. С. 74–80. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/10_2019/12.pdf
18. Киглюк А. П., Костромін Г. Т. Методи конкурентної боротьби. *Наука – виробництво* : Наук. конф. студентів і магістрантів. Кіровоградський національний технічний університет, Кіровоград. 14 квіт. 2016 р. С. 92–93.
19. Микуланинець С. І. Порівняльний аналіз типів ринкових структур. *Економіка та суспільство*. 2021. № 3. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/688/661>
20. Швидка Т. І. Економічна конкуренція: сучасний стан законодавчого забезпечення та перспективи його модернізації : монографія. Харків : Право, 2020. 376 с.
21. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення: 02.06.2024).

22. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III : станом на 16 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 02.06.2024).

23. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР : станом на 16 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-вр#Text> (дата звернення: 02.06.2024).

24. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України : Закон України від 09.08.2023 р. № 3295-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3295-20#Text> (дата звернення: 19.05.2024).

25. Уманців Ю. М., Золіна Д. О. Конкурентна політика держави за умов глобальних трансформацій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2020. № 2. С. 52–61. URL: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/226254>

26. Лагутін В. Конкурентна політика держави: механізм реалізації. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. № 4. С. 22–37. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2016/04/3.pdf>

27. Ясько Ю. І. Інституційне забезпечення конкурентної політики держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19-20. С. 74–79. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/19-20_2020/14.pdf

28. Звіт Антимонопольного комітету України за 2018 рік. *Антимонопольний комітет України*. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2018>.

29. Звіт Антимонопольного комітету України за 2019 рік. *Антимонопольний комітет України*. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2019>.

30. Звіт Антимонопольного комітету України за 2020 рік. *Антимонопольний комітет України*. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2020>.

31. Звіт Антимонопольного комітету України за 2021 рік. *Антимонопольний комітет України*. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2021>.

32. Звіт Антимонопольного комітету України за 2022 рік. *Антимонопольний Комітет України*. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2022>.

33. Звіт Антимонопольного комітету України за 2023 рік. *Антимонопольний комітет України*. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2023>.

34. Ясько Ю. І. Розвиток конкуренції як фактор посткризового відновлення економіки. *Ефективна економіка*. 2020. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2020/66.pdf

35. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи : міжнародна колективна монографія / [редколегія, голова В.В. Небрат]. Електрон. дані. Київ: Ін-текон. та прогнозув. НАН України, 2023. 571 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Reconstruction-for-development.pdf>

36. Fukasaku Y. Origins of Japanese industrial research: Prewar government policy and in-house research at Mitsubishi Nagasaki Shipyard. *Research Policy*. 1992. Vol. 21. P. 197–213.

37. Nicholas T. The origins of Japanese technological modernization. *Explorations in Economic History*. 2011. Vol. 48. P. 272–291.

38. Ерхард Л. Добробут для всіх / пер. з нім. А. Лапчак, В. Сеник. Well Books, 2023. 384 с.

39. Супрун Н. А. Ресурси та механізми повоєнного відновлення Західної Німеччини (1945–1962 рр.). *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2022. С. 39–62. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c8e45f55-85ca-4460-a45b-2a16f0069bc8/content>

40. Клапгам Р. Соціальна ринкова економіка: основні орієнтири для України. Київ : Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2003. 120 с.
41. Sachar H. M. A history of Israel: From the rise of Zionism to our time. New York : Knopf, 2007. 883 p.
42. Бакалінська О. О. Правове забезпечення добросовісної конкуренції в Україні: проблеми теорії і практики : дис. д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 32 с.
43. Куліш Л. Інституційна спроможність національних конкурентних відомств. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 6. С. 66–78. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2019/06\(107\)/08.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2019/06(107)/08.pdf)
44. Урядовий портал: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 19.05.2024).
45. Рахункова палата. *Рахункова палата*. URL: <https://rp.gov.ua/home/> (дата звернення: 19.05.2024).
46. Міністерство Фінансів України. *Міністерство Фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/> (дата звернення: 19.05.2024).
47. Національне антикорупційне бюро України Офіційний вебсайт. *НАБУ*. URL: <https://nabu.gov.ua/> (дата звернення: 19.05.2024).
48. Служба безпеки України. *СБУ*. URL: <https://ssu.gov.ua/> (дата звернення: 19.05.2024).
49. DOZORRO: Громадський контроль держзакупівель. *DOZORRO: Громадський контроль держзакупівель*. URL: <https://dozorro.org/> (дата звернення: 19.05.2024).
50. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 02.08.2018 № 2481-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 34. Ст. 1173 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>
51. Реформа конкурентного законодавства України стартує у 2024 році – European Business Association. *European Business Association*. URL:

<https://eba.com.ua/reforma-konkurentnogo-zakonodavstva-ukrayiny-startuye-u-2024-rotsi/> (дата звернення: 11.05.2024).

52. Лише ефективна, прозора й добросовісна конкуренція зможе забезпечити стабільність українській економіці у складні воєнні часи. *Антимонопольний комітет України*. URL: <https://amcu.gov.ua/news/lyshe-efektyvna-prozora-i-dobrosovisna-konkurentsia-zmozhe-zabezpechyty-stabilnist-ukrainskii-ekonomitsi-u-skladni-voienni-chasy> (дата звернення: 19.05.2024).

53. Титиш Б. Роль конкурентних відносин у процесі повоєнної відбудови економіки. *Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України* : Матеріали міжнар. науково-практ. конф., м. Київ: Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. 27 квіт. 2023 р.

54. Собкевич О. Підтримка інвестицій у промисловість України в умовах війни та повоєнного відновлення. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-investytsiy-u-promyslovisht-ukrayiny-v-umovakh-viyny-ta?__cf_chl_tk=on.ynPMJag5kf7hpPa2Fz7s6D.SXPR5oNkWHh6EOJ7Q-1716215476-0.0.1.1-1706 (дата звернення: 19.05.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Розвиток системи інституційного забезпечення конкурентної політики в Україні

Етап	Період	Основний зміст етапу	Основне нормативно-правове забезпечення
1	1991-1995 рр.	Започаткування антимонопольного законодавства в Україні, розробка перших основних законів для здійснення демонополізації економіки	Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції»; Закон України Про Антимонопольний комітет України»; Державна програма демонополізації економіки і розвитку конкуренції
2	1996-2000 рр.	Ухвалення засадничих законів, продовження демонополізації, реструктуризація монопольних ринків, поява постійного антимонопольного моніторингу	Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»; Указ Президента України «Про основні напрями конкурентної політики на 1999-2000 роки та заходи щодо їх реалізації»; Закон України «Про природні монополії»
3	2001-2013 рр.	Створення законодавчого забезпечення державного регулювання природних монополій, становлення механізмів саморегулювання ринку, створення ефективного механізму для подолання інституційних монополій	Закон України «Про захист економічної конкуренції»; Указ Президента України «Про основні напрями конкурентної політики на 2002-2004 роки»
4	З 2014 р. і по теперішній час	Адвокатування конкуренції, становлення про-конкурентної політики, реалізація заходів, спрямованих на зниження рівня тінізації економіки з метою уникнення деструктивних деформацій конкуренції	Концепція Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014-2024 роки

Джерело: [25]

Інституційна спроможність Антимонопольного комітету України

Джерело: [43]